

Siriýa türkmenleriniň taryhy

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar,Türkmen dili

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Siriýa türkmenleriniň taryhy

SURIYE TÜRKMENLERİ

1. Suriye coğrafyası

Suriye yüzölçümü 185,180 km² olan, Asya'da Müslüman bir Arap ülkesi olarak tanımlanıyor.

Suriye'de yaşayan insanların nüfusu 16,673,282 (1998) şimdi 20 milyona tahmin edilir, Suriye doğu yanında Iraktır, batı ak deniz ,güney urdun ve kuzey türküyedir, Suriye idaresi 14 muhafazaya bölünmüş , Şam(Damascus) Suriye başkent şehiri , başka büyük şehirleri Halep, humus, hama, ve Lazkiye. Ortadoğu'da bulunan Suriye bu coğrafyada yer alan pek çok ülke gibi çok dinin (mezhebin), ırkın, dilin bulunduğu demografik bir yapıya sahiptir. Bugünkü Suriye'de yaşayan Türkmenlerin durumuna geçmeden önce Suriye'deki tarihi seyri ve bu seyre bağlı olarak Türkmenlerin buraya gelişlerini gözden geçirelim

2. Suriye Türkmenlerinin Kısa Tarihçesi

Suriye, bulunduğu coğrafi konum itibariyle; doğu ve batıyı birleştirdiğinden Anadolu'nun tabii bir uzantısı olmasından ötürü hem doğu ve hem de batıdaki devletlerin ilgi odağı olmuştur. Sümerler, Asurlular, Makedonyalılar ve Romalılar Suriye'de hakimiyet kurmuşlardır.

İslamiyet'in doğuşundan sonra bölgede, Hz.Ömer'le başlayan bir İslami hareket görüyoruz. Bu durum, Emevi ve Abbasi hanedanlıkları zamanında da devam etmiştir.

Suriye'deki Türkmenlerin daha 7. ve 8. yüzyıldan beri Fırat ve Dicle boylarına indikleri, ayrıca, Mezopotamya'dan ve Anadolu'dan Suriye'ye göçtükleri 9. ve 11. yüzyıldan buyana bölgede yaşadıkları bilinmektedir. daha önce Mısırda bir Türkmen komutanı Tolun oğlu Ahmed kendi hanedanını kurmuş

(875) ve bu hanedan 905 yılına kadar devam etmişti. Tolunoğlu Ahmed Suriye'yi (877) almıştı.

Daha sonra yine başka bir Türkmen komutanı Toğaç oğlu Muhammed Ebu Bekir, tarihte İhşidî adıyla anılan hanedanı kurmuş ve bu hanedan (935-969) yılları arasında bölgeye hakim olmuştur. Her iki Türkmen hanedanı, Abbasî halifeliğinin bir politikası olarak Türkmen komutanları ile Türkmen askerlerine, orduda büyük yer vermelerinin sonucunda doğmuştur. İhşidîler'i (969) yılında Şiî Fatımî devletine yıktı.

X.Yüzyılın birinci yarısında Abbasî İmparatorluğu iyice parçalanmış, Irak'ta bile kuvvetini hissettiremeyecek bir duruma düşmüştü. Bizans bundan faydalanarak karşı taarruza geçti ve birçok yöreleri ülkesine katmaya muvaffak oldu. Bizans' a karşı, kuzey Suriye ve Cezîre'nin (Kuzey Irak ve bazı Güney Anadolu yöreleri) hakimleri olan Hamdanî hükümdarları karşı koymaya çalıştı. Bu cümle adı geçen hanedanın en büyük hükümdarı olan Seyfü'de-devle, Seyfü'de-Devle'nin en ünlü ve muktedir kumandanlarından birinin "Türk Yemek" olduğunu biliyoruz. Bu Türkmen kumandanının Kimek elinin yemek boyundan olduğu için böyle anılmış olması muhtemeldir. (ölümü:951-2)

Türkmenlerin bölgeye gelip yerleşmeleri, Büyük Selçuklu Devleti'nin Gazneliler'le yaptığı Dandanakan Savaşı sonrası olmuştur. Büyük Selçuklu Devleti, bu savaştan sonra özellikle 1063 yılından itibaren kendi hayat tarzlarına uygun buldukları bu bölgeye yerleşmeye başladılar. Özellikle Halep, Lazkiye, Trablusşam ve Asi Irmağı vadisi boyunca Hama, Humus ve Şam bölgesinde bu yerleşme yoğunluk kazanmıştır. Türkmenlerin buraya yönelik akınları Afşin ve Sandık Beyler komutasında Halep'e kadar devam etmiştir. (1069-1070) yıllarında ise Kurlu ve Atsız Beyler, Güney Suriye'yi tamamen ele geçirmişlerdir.

(1071) yılında Malazgirt Savaşından sonra Aşağı ve Yukarı Fırat boylarında, Saltuklar, Mengücekler, Danişmendiler, Yıvaloğulları, Artuklar gibi Türkmen Beylikleri kurulmuştur..

(1077) yılından beri Suriye Selçuklu meliki olan Tutuş, kendini sultan ilân ederek, Oğuzların Yıva Boyu ile Bayat, Avşar, Begdilli, Döğer ve Üçoklar oymakları Şam ve Halep'e

yerleşmişlerdir. Berkyaruk'un üzerine yürümüş, fakat yenilmişti (1095). Oğullarından Rıdvan Halep'te, ve Dokak Şam'da hâkimiyetlerini ilân ettiler. Halep hakimi Rıdvan Haçlılarla mücadele etti. Bir ara sınırlarını Güney Anadolu'ya kadar genişletti.

(1117)'ye gelindiğinde her iki bölgede de hâkimiyet, atabeylerin eline geçmişti. Suriye Selçukluları'nın Şam kolu, Atabey Tuğtekin tarafından yönetiliyordu. Oğlu Tacü'l-mülk Börî babasının ölümü üzerine idareyi ele aldı. Pek güçlü olmayan bu atabeylik, Zengî Atabeyi Nureddin Mahmut tarafından ortadan kaldırıldı (1154).

(1127) yılında Melikşah'ın Halep Valisi Ak-Sungur'un oğlu İmadeddin Zengi'nin Musul valiliğine getirildi. Haçlılara karşı verdikleri mücadelelerle öne çıkmışlardır. İmadeddin Zengî, Haçlılardan Urfa'yı alınca Avrupalılar II. Haçlı Seferi'ni düzenlemişlerdir (1137). Zengî'nin ölümünden sonra atabeylik Musul ve Halep olmak üzere iki kola ayrıldı (1146). Halep'teki oğlu Nureddin Mahmut haçlı kontluklarına karşı başarılı mücadeleler verdi. Şam'daki Börileri kendine bağladı. Haçlılarla iş birliği yapan Mısır Fâtımî Devleti'ni ortadan kaldırdı (1171). Nureddin Mahmut ölünce atabeylik Eyyubi ailesine intikal etti (1174). Selahattin Eyyubi komutasındaki Müslümanlarla birleşerek Haçlılara karşı bölgeyi savunmuşlardır.

Selahattin Eyyubi'nin ölümünden sonra bölgeye bir başka Türkmen devleti olan Memluklular hakim olmuştur. Anadolu'ya hakim olan Türkiye Selçuklu Devleti ise, 1243 yılında Moğollarla yaptığı Köseadağ Savaş'ını kaybetmesi sonrası ağır Moğol baskısı altında kalmıştı. Bu baskı sonucu özellikle Kayseri ve Sivas'ta yaşayan Türkmenler, Memluk Sultanı Baybars zamanında Suriye bölgesine yerleşmişlerdir. Bu dönemde Suriye'ye gelip Şam'a yerleşen Türkmenler, İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın ölümünden sonra çıkan siyasi karışıklıktan faydalanarak 1337'de Elbistan civarında Dulkadiroğulları beyliğini kurmuşlardır. Yavuz Sultan Selim, 1516 yılında Mercidabık'ta Memlukluları yenerek bu günkü Suriye topraklarını Osmanlılara bağlamıştır.

Suriye Türkmenleri, ilk yerleşimlerinde göçebe olarak kalmışlarsa da sonradan yerleşik düzene geçmişlerdir. Konar-göçer ahalinin merkeziyetçi bir devlet nizamı ile bağlaşamayan hayat tarzları yüzünden yerli halka büyük zararlar vermelerim sona erdirmek endişesi , Harab ve boş yerleri imar etmek ve yeniden ziraata açmak (1691-1699) yılları arasında konar-göçer halkın Osmanlı hükümet tarafından iskan edilmesinin bazı sebepleridi.

1916 sonuna kadar da bu bölgedeki Türkmen hakimiyeti, kesintisiz olarak 402 yıl sürmüştür. Bu sürede bölge sakinleri, derin Türkmen kültürü etkisi altında kalmıştır. Bu etki kendisini en çok dil konusunda göstermiş; Suriye lehçesi en fazla Türkçe kelime içeren Arab lehçesi olmuştur. I. Dünya Savaşı sonuna kadar Osmanlı hakimiyetinde kalan Şam, Trablus ve Halep eyaletleri şeklinde yönetilen Suriye, Türk yönetimi altında kültürel, sosyal ve ekonomik açılardan kalkınmış ve en huzurlu dönemini geçirmiştir.

30 Ekim 1916 Mondoros mütarekesine kadar aşağı yukarı 500 yıl Türk hâkimiyetinde kalan Suriye, İngiliz, ve Fransız işgaline uğramış, 1936 yılında ise Fransa denetiminde cumhuriyet olmuştur.

3. Suriye Türkmenleri ve yaşadığı yerler

9. yüzyılda Tolunoğulları döneminde ilk defa Türkmen hakimiyetine giren Suriye, 11. yüzyılda Selçuklu Türkmenleri'nin, 1260'a doğru Memlûk Kıpçak Türkleri'nin eline geçmiş, 1516 yılında Yavuz'un bu ülkeyi fethetmesiyle Osmanlı hakimiyetine girmiş ve 850 yıllık Türk idaresinden sonra 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Anlaşmasıyla Osmanlı Devleti'nden koparılarak Fransız kontrolüne bırakılmıştır. Bugünkü Suriye 17 Nisan 1946 yılında bağımsız bir devlet haline gelmiştir.

20. yüzyılın ortalarında çok sayıda Suriye Türkmenü Araplaşmış, böylece bu ülkede yüz yıllardır süren asimilasyon son dönemde de devam etmiştir.

Oğuz Türkmenleri'nin ve Memlûk Kıpçakları'nın torunları olan

Suriye Türkmenleri'ne Bayır-Bucak Türkmenleri de denilmektedir. Türkmenler bu ülkede azınlık olarak kabul edilmemekte ve kayıtlarda Müslüman olarak geçmektedirler. Halk arasında ise Türkmenler olarak adlandırılmaktadırlar.

Suriye'de Bayat, Afşar, Karakeçili, İsabeğli, Musabeğli, Elbeyli, Akar, Hayran, Çandırılı, Sincar gibi Türkmen boyları yaşamaktadır. Bu Türkmen boyları ile Anadolu'daki uzantıları olan Türkmen boyları arasında inançlar, gelenekler ve folklorik pratikler bakımından çok önemli benzerlikler tespit edilmiştir.

Suriye'de yaşayan Türkmenler'in nüfusu hakkında verilen rakamlardan 100.000 tahmini bu gün artık eskimiştir. Yakın zamanlarda verilen tahminler ise 500.000 – 1.000.000 daha azdır ,gerçek rakamlar 1.8 – 2 milyon arasında tahmin edilir, Onlarada Araplaşmış Türkmenleri eklenirse onların sayısına ikiye katlaşır.

Suriye'de Toplam 523 Türkmen köyü vardır (büyük şehirler harlarından başka) . Suriye hükümeti, son yıllarda Türkçe yer adlarını Arapça'ya çevirmiştir. İsabeğli "İseviye", Kabamazı "Belutiye", Tırınca "Ümitüyur", Karınca "Behlüliye" olmuştur

Suriye'de Türkçe eğitim yapan okullar olmadığı gibi. Türkmenleri bir arada tutan her hangi bir teşkilat da yoktur. Köy ve kasabalarda yaşayan Türkmenler kendi aralarında Türkmençe konuşmayı sürdürürler. Yüksek eğitim yapan Türkmenler'in sayısı çok azdır ve tamamına yakını Türkiye'deki okullarda okumuştur.

Türkmençe çıkan yayın organları, 1922'den 1937'ye kadar, sürgündeki Refik Halit'in de katkılarıyla renklendirdiği, "Doğru Yol" ve "Vahdet"'tir.

Suriye Türkmenleri, şiveleri ve edebiyatları bakımından Türkiye'nin bir uzantısı gibidirler. Suriye'de konuşulan ağız da, Hatay bölgesinde konuşulan Türkmen ağızlarının bir devamı niteliğindedir.

Hama ve Humus Türkmenlerinin şivesi eski Osmanlı diline daha yakın. Ve bazı ülkelerde Azerbaycan diline yakın olunmaktadır.

■ Lazkiye Türkmenleri

Suriye'nin Akdeniz kıyılarında, başta Lazkiye şehir merkezi Cimmel Harası (Türkmen Mahallesi) olmak üzere Basit, Bayır, Behlüliye, Kesap nahiye ve köylerinde Bayır-Bucak Türkmenler yaşamaktadır Bu şehir ve nahiyelere bağlı Türkmenler'in yaşadığı köy sayısı ise yörelere göre şöyledir: Lazkiye vilayet merkezi ve Kesap Nahiyesi'ne bağlı 6; Bucak bölgesinde sahil boyunca 84; Behlüliye Nahiyesi'ne bağlı 12; Bayır Nahiyesi merkezine bağlı Kebeli'nin kuzeyinde 27, doğusunda 8, güneyinde 11; İncesu'nun batısından güneye doğru olan bölümünde 20, doğusunda 17. Suriye hükümeti, son yıllarda Türkçe yer adlarını Arapça'ya çevirmiştir. İsabeğli "İseviye", Kabamazı "Belutiye", Tırınca "Ümitüyur", Karınca "Behlüliye" olmuştur. Bazı Türkmen köyleri : (Karamustafa, Büyükpınar,Köy Çiçekliyazı mahalleleri) , hayat, sallor, al yamamah, assamra, al ğassaniyeh, kastalmaaf, ğamam, um tuyur, zinzıf, Turunç, Meydancık, Hacranlı Hasancık Saray, Camuslu, Bödirsiye, Karaca, Çamurlu, Bostancık, Fakıhasan, Karabacak, Mollomahmutlu, Ubeydiye, Karamanlı, Kara Cücük, Türkmenli, Çalkamanlı, Sağırt, Ali, Elmalı, Abanlı, Bayır nahiyesinden, Gebelli, Dervişhan, Gebere, Şeren, Karaahmet, Gökdağ, Yumuşak, Mıllıklı, Kebir,Murtlu, Karakisa, Ulucak, Kara pınar, Aşağı Karamanlı, Yukarı Karamanlı, Saldıran, Karacağız, İsapınar, Kulcuk Pınar, Kulcuk, Çukurcak, Nisibin, Dağdağan, Çovkaran, Sarraf, Kapıkaya, Ablaklı, Kapaklı, Çanacık, Koralı, Çınarlı, Kızıkçuracık, El Kasap, Kislecik, Mahruka, Kuruca, Kızınca, Ağcabayır, Cümeren Yamadı, Burc-İslam, Sulayıp

■ Halep Türkmenleri

Osmanlı Devleti döneminde Türkmen nüfusunun idari merkezi Halep'ti. Halep, sokaklarında Türkmençe konuşulan bir yerdi. Türk mimari ve sanat eserleri Halep'te oldukça çoktur. Suriye'de Halep şehirde daha çok yaşayan Türkmenler vardır şehir merkezi huyluk harası(büyük bir Türkmen Mahallesi,

Türkmen nüfusu 400,000 tahmin edilir), Kürtdağı, Cerablus, Mümbiç, Musabeyli, Azez nahiyeleri ve yörelerinde Türkmenler yaşamaktadır , Bu şehir ve nahiyelere bağlı Türkmenler'in yaşadığı köy sayısı ise yörelere göre şöyledir:
Cebeli Sema'nın doğusunda nahiye merkezi ile 16;
Kilis'in güneyinde Azez Kazası'na bağlı, Azez ile Aferin Suyu arasında 17,
Azez'in doğusunda 29,
güneyinde Halep'e bağlı 3;
Çobanbeğ Nahiyesi'nde Mümbiç Kazası'na doğru 54,
aynı kazanın güneyinde 15;
Baraklı Oymağı'ndan Cerablus Nahiyesi'ne bağlı 26;
Sacır Suyu'nun güneyinde 23;
Urfa hudud nahiyesi Mürşid Pınarı ve Akçakale Kazası'nın güneyine isabet eden ve Belih Irmağı'na kadar uzanan sahada 59 köy olmak üzere.

Halep Bazı Türkmen köyleri : mirza, kerpiçli, arabazi, merhan, beyliz, nabğa, kanlı koy, eşekli, usbağılar, gavureli, amerne, bel veren, kantara, taflı, lilve, yusuf başa, kadılar, memeli, kurucu höyük, taş atan, buyan, dadlı, belli, sakkal veran, kara yakub, kara taş, kara kuz, balalı köy, bandarlık, duraklı, anbarlı, hacı hasanlı, kara baş, bir elli, avşar, küllü, dabık, yazlı bağ, ıral, şüvirin, delha, iğde, tukmen barıh, kara köy, kara mazraa, harab mamal, azak, hava köy, telile, şidar, beş curun, sinekli, ziyaret, okuf, çoban bey, hedeбет, tiral, kurt, öküz öldüren, cubban, üvilin, zülüf, kalkum, bablimun, tat hums, çeke

■ Hama ve Humus Türkmenleri

"Humusta kim derse ben Türkmen değilim o aslında humuslu değildir ", işte Suriye tarihçisi (Süheyl zakkar) demiş , çünkü ona ve eski Arab tarihçisine (bin el esir)a göre, 11. yy Humusu büyük bir deprem yıkmış, tamamını viran etmiş sonra Humusu yeniden tamir eden Türkmenlerdir (Zingilar ve Selçuklular), Nureddin Mahmut bin Zingi tarafından, Humusun

merkezinde eski haralarından birinin adı haratul-Türkmen(Türkmenler harası) ve eski şehir kapılarından birisi babu- türkmen (Türkmen kapısı) ama bu günlerde bu haralarda yaşayan Türkmenler tamamen arablaşmış.

Suriye'nin Hama-Humus şehirleri ve Lübnan sınırı arasında kalan kısımdır. Türkmenler genellikle Humus'ta ve Humus köylerinde ve bazı Hama köylerinde yaşamaktadırlar.

■ Osmanlı imparatorluğun devrinde Buralara yerleştirilmeğe davet edilen ve iskana memur olan oymaklar şunlardır:

Kara Avşar, înullu, Döğeri oğlanı, Hama Değeri Mustafa kethüda, Hama Düğeri tabi-i Derviş kethüda, Şam Beğmişlüsü, Hüccetlü, Kapu-uşak, Eymir-i Dümdvarlu, Çozlu Çerkez-oğulları, îdris Kethüdaya tabi Abalu, Tokuz han Harbendelüsü, Kara Tohtemürlü, Köse Kethüdaya bağlı Şerefli, Uşak obası, Beşîr-oğulları obası, Eymir-i Sincarlu, Bozlu, Ebu Derda'ya bağlı olan Bozlu, Tohtemürlüsü, Salur (Sellüriyye) türkmenleri, Dindaş oğlu îsmail Bozulus'a bağlı olan Genceli Avşarı, Kızıl Ali, Danişmendlü'ye tabi Kara Halil.

■ Humusa bağlı bazı Türkmen köyleri:

baba amr harası (bugünkü Türkmenler Mahallesi) zara, mitras, bdada, arcun, alhusun, dar kabira, kızıl, üm al kasab, samalil, burc kaya.

■ Hamaya bağlı bazı Türkmen köyleri:

akrab (kara halili), tulluf, hazzur, huvvır el trukman, bıt natır,

■ Kunteyra Bölgesi Türkmenleri:

Burası Filistin sınırına çok yakındır. Kafkasya'dan gelenler 1878'de buraya yerleştirilmişlerdir. bağlı bazı Türkmen köyleri : hafr, al kadırıyye, kafr nafah, zabya, al rezzanıyye, ahmadıyye, huseynıyye, ayn kura, ayn sümsüm, ayn

alak, üleyka, ayn ayşa.

■ e- Şam ve draa Türkmenleri:

Şehirde Türkmenlerin oturduğu büyük bir mahalle bulunmaktadır. Ayrıca Havran ovasında da Türkmenler vardır.

■ Şama bağlı bazı Türkmen köyleri:

kaldun, ruhaybe, adra ve bazı şam haraları (el hecer el esvad el tadamün , cöber) ve draaya bağlı bazı Türkmen köyleri :
dara şehir merkezi , busra, maarba, burak,

4. Turkmen villages in suria

Suriyedeki türkmen obalar

1. Halap şehirinde ve muhafazasında:

Yeni arab isimi: Asil isim:

hulluk – hüllük (Halap şehirinde bir mahalla)

mirza – mirza

tal alı – kerpiçli

arab azzeh – arabazi

balwa – merhan

biliz – beyliz

nabğa – nabğa

jub addam -kanlı koy

humayra – eşekli

fursan – usbağılar

gandura – gavureli

amerne – amerne

bel weren – bel veren

kantara – kantara

taflı – taflı

lilwe – lilve

yusuf başa – yusuf başa

kadı – kadılar

um assadaya – memeli
tal agbar – kurucu höyük
? – taş atan
? – buyan
? – dadlı
? – belli
? – sakkal veran
? – kara yakub
hacar aswad – kara taş
kara kuz – kara kuz
balali köy – balali köy
bandarlık – bandarlık
duraklı – duraklı
anbarlı – anbarlı
hacı hasanlı – hacı hasanlı
kara baş – kara baş
biral – bir elli
afshar – avşar
küllü – küllü
dabık – dabık
yazlı bağ – yazlı bağ
ıral – ıral
şüvirin – şüvirin
delha – delha
zayzafun – iğde
tukmen barıh – tukmen barıh
kara köy – kara köy
kara mazraa – kara mazraa
harab mamal – harab mamal
azak – azak
tal al hawa – hava köy
telile – telile
şidar – şidar
beş curun – beş curun
sinekli – sinekli
ziyarat – ziyaret
okuf – okuf

arraii – çoban bey
hadabat – hedebe
tiral – tiral
kurt – kurt
öküz öldüren – öküz öldüren
cubban – cubban
üvilin – üvilin
zülûf – zülûf
alnahda – kalkum
bab laymun – bablimun
tat hums – tat hums
jekke – çekke

2. Lazıkıyya muhafazası

Bu muhafazada çok isimler değişmiş çünkü Lazıkıyya şehrin çok köyleri türkmen köyü bu yüzden arap hükümeti bir gün Türkiye'ye sendikalaşmak istemesine yol kesmek diye isimleri değiştirdi :

yeni ad (Arabça) asıl ad (Türkmençe)
hayat – kara çağız
sallor – sallor
al yamamah – kara ömer dağı
ayn ısa – ısa baklı
? – düz ağacı
assamra – karamdılık
al ğassaniyeh – ?
kastalmaaf – ?
ğamam – ?
cümeran – cümeran
um tuyur – ?
burj ısalam – ?
slayıp – ?
zinzıf – zinzüf
agçı bayır – agçı bayır
karuça – karuça

3. Hama muhafazası:

yeni ad (Arabça) asıl ad (Türkmençe)

akrab – akrab

talaf – tulluf

hazzur – hazzur

huvvır al trukman – huvvır al trukman

bit natır – bit natır

4. Homs şehiri muhafazası:

yeni ad (Arabça) asıl ad (Türkmençe)

baba amr – baba amr (Homs şehirnde bir mahalla)

dar kabira – dar kabira

kızhıl – kızhıl

üm al kasab – üm al kasab

samalıl – samalıl

kala – kala

sukkara – sukkara

5. Tartus muhafazası:

yeni ad (Arabça) asıl ad (Türkmençe)

zara – zara

züveytini – züveytini

mitras – mitras

bdada – bdada

arcun – arcun

bit aslan – bit aslan

alhusun – alhusun

5. Şam ve deraa: orada bazı köyler

Osmanlı döneminde hac yolunu korumak üzere Suriye'ye yerleştirilen Türkmenler, bugün ana dillerini unutmak üzere. Şam, Humus, Lazkiye ve Halep'te kenar mahallelere yerleşen

Türkmenler hem ekonomik hem de kültürel bakımdan zayıflar. Bilek gücüyle çalışıyor ve önemli mevkilere gelemiyorlar. En büyük üzüntüleri Türkiye'nin onları unutmaması. "Türkiye neden kültür merkezleri açmıyor?" diyen de var, "Bizden vize istemeyin." diyen de...

Adı Türkiye. Suriye'de yaşayan 1,5 milyon Türkmen'den biri. Ülkenin kuzeyindeki Humus'un merkez köylerinden Kızhıl'da yaşıyor. Ona "Türkiye" adını veren babası oğluna da "Türkî" demiş. Şimdi 70'li yaşlarını süren ve tek kelime Türkmençe bilmeyen bu kadın, Kızhıl'ın geniş avlularından birinde akşam serinliğiyle büyüyen halkaya dâhil oluyor. Komşular, akrabalar, arkadaşlar, üç-beş kelime Türkmençe konuşanlar ya da Türkiye Türkçesi neye benziyor bilmek isteyenler; İstanbul'dan gelmiş konuklara dikkat kesiliyor. Sohbet yarı Arapça yarı Türkmençe, devrik cümlelerle kırık dökük ilerliyor. Arada kapı açılıyor, "biraz Türkçe bilen" biri daha kendini sınamak üzere meclise katılıyor. Hiç konuşamayanlar, gülüşmeler eşliğinde bir odaya kapatılıyor. Evin oğlu Abdülaziz, yüzünde muzip bir gülümseme, elinde anahtarla çıkageliyor: "Türkmençe öğrenene kadar odada kalacak." Bu köy evinde toplanan kalabalık, hayat biçimleri, ilgileri, merakları, sorunları ve 'iki adım' uzaklıktaki Türkiye'ye ilişkin görüşleriyle yüzlerce yıldır Suriye'de yaşayan Türkmenlerin bir numunesi aslında... Ancak, şehirden şehire hatta köyden köye, Türkiye sınırından uzaklığa, Hatay, Adana, Antep'teki akrabaları ziyaret sıklığına, Araplarla içli dışlı olmaya ve eğitime bağlı ufak değişiklikler yok değil.

Bugün Suriye'de yaşayan Türkmenlere ilişkin net bir rakam yok. Onlara kalırsa nüfusları dört milyonu buluyor; ancak Türkiye kaynakları taş çatlasa 1,5 milyon Türkmen'den söz ediyor. En doğru bilgi Suriye'nin elinde; çünkü nüfus cüzdanlarında Arap vatandaşı görünenlerin gerçek kimlikleri kayıt altında. Suriye Türkmenlerinin en büyük sorunu ana dillerini unutuyor olmaları. Özellikle Hama ve Humus'un iç kısımlarında esenliği Araplar gibi yaşamakta bulanlar, çocuklarına Türkçe öğretmekten ısrarla uzak duruyor. Türkmen olmak iyi bir

gelecek vaat etmiyor onlara. Şimdilik, kimliklerini reddetmiyorlar; ancak yakın bir gelecekte kim olduklarını unutacaklar. Humuslu “Türkiye” ninenin tek kelime Türkçe bilmemesi belki de buna en güzel örnek.

Humus’ta ilk durağımız 550 yıllık olduğu söylenen Kızhıl Köyü. Şehir merkezine on dakika uzaklıktaki köyde Türkmençe unutulmuş; ama hatırlı bir dost gibi. Gündelik hayatta Arapça’yı tercih eden Humus Türkmenlerinin ortak görüşü şu: “Türkmençe’nin bize hiçbir faydası yok.” Okulda, sokakta, resmî dairelerde bir geçerliliği olmayan ana dilleri, yıllar içinde gözden düşmüş. Fakat Türkmençe sorulara cevap verebilmek için sarf ettikleri çaba görülmeye değer. Gençlerin dağarcıklarındaki kelime sayısı üçü-beşi geçmiyor, yine ne varsa yaşlılarda var. Türkiye’den gelen misafirlerini “Nasılsın, keyflisin inşallah” diye karşılıyor ve kimi vakit “Senin dilin pek ağır, bizimki hafif” diye yakınlıkla kimi zaman da “Şimdi sen ağnıyon mu beni?” diye şüpheyi düşerek sohbete devam ediyorlar.

■ Osmanlı çekildi, biz kaldık burada

Köyün tarihi ve uzun yıllar önceye dayanan göç serüvenleriyle ilgili pek az şey biliyorlar. Abdülkerim dede, dillerinin ve giyimlerinin Türkiye’ye ne kadar benzediğiyle ilgileniyor daha çok. Türk kanallarında haber okuyan spikerleri çok hızlı konuşmakla itham etse de teselliye çabuk buluyor: “Siz, çok yabancı kelime karıştırmışsınız canım. Bizim dilimiz daha temiz. Hakiki Türkçe’yi biz konuşuyoruz aslında.” Giyim meselesine gelince; Türkmen erkekler tıpkı Araplar gibi beyaz uzun elbiseleri, kadınlar ise siyah ince kumaştan dikilmiş ‘abaya’leri tercih ediyor.

Kızhıl Köyü adını, orada medfun Osmanlı emiri Sinan Kızhıl’dan almış. Kabrin yakınlarında Yavuz Sultan Selim zamanından kalma Osmanlı altınları bulan öğretmen Muhammed Genco, Suriye topraklarına nasıl yerleştiklerini, devrik cümlelerle anlatıyor: “Biz Türküz, dedem aynı sizin gibi söylerdi.

Osmanlı getirdi bizi Türkiye’den buraya, koydu ceys (ordu). Ecnebler içeri girmesin diye. Dedelerimiz kovaladı onları. Sonra biz burada kaldık işte, Arapların arasında.” Bu göç hikâyesine, küçük bir ekleme yapmak gerekiyor. Osmanlı döneminde hac yolunun emniyete alınması için yerleştirilen Anadolu Türkmenleri, bölgelerinde isyan eden, devlete problem olan güçlü ailelerden seçilmişti. Yeni yurtlarında bir kabile asabiyeti gösteremedikleri için uyum içinde yaşamışlar ve kendilerine verilen görevi hakkıyla yerine getirmişlerdi.

Köyde çocuklara sıklıkla verilen “Osman” isminin arkasında Osmanlı sevgisi var; ancak, gençlerin kafası biraz karışık. Tarih kitaplarında Osmanlı’yı ‘sömürgeci’ diye tanıtan bölümler, aralarında Türkmenlerin de bulunduğu bir nesli Osmanlı düşmanı olarak yetiştirmiş. Suriye’nin hatayı düzeltmeye yönelik girişimi ise henüz çok yeni. Eylül ayı sonunda Şam’da yapılan “Osmanlı Belgelerinde Bilâd-ı Şam” isimli uluslararası kongrede Suriye, Osmanlı tarihini, Türkiye’ye danışıp yazacakları haberini verdi.

Bu karar sevindirici; ama Kızıl Köyü’nde öğretmenlik yapan Türkmen Neda Bekir’in gerçeği anlaması biraz zaman alacak:

“Biz, Osmanlının Arapları Türkmençe konuşmaya zorladığını ve Arapçayı yasakladığını okuduk. Arapların mazlum olduğunu düşünüyorum. Kitaplar böyle yazıyor ve bana göre başka bir gerçek yok.”

Anne Arap, baba, ana dilini neredeyse unutmuş bir Türkmen olunca Neda’nın Türkmençe’yi öğrenmesi mümkün olmamış. Humus’a bağlı Sem Ali ve Kal’a köyleri de Kızıl’dan çok farklı değil. Türkmençe konuşmaya utanan kadınlar, “Sizin diliniz ağır, bizimki hafif” kıyaslamaları ve candan karşılamalara rağmen gözlerde belli belirsiz gezinen şüphe ve tedirginlik...

Kimi yerlerde kimlik sormaya ve ufak bir sorgulamaya kadar varabiliyor bu güven sorunu. Kal’a Köyü’nün öğretmeni Cevher Barak, ilk gün heyecanla karşıladığı konuklarına ikinci gün temkinli yaklaşıyor. Güvenmek için fazla nazlanmıyor ama.

Kimliği ve tarihi hakkında konuşma ihtiyaacı ağır basıyor olmalı ki, “Biz bilmezik, hardan geldik. Türkiye’den mi, Rusya’dan mı, Türkmenistan’dan mı? Siz bizim tarihimizi bilir misiniz? Büyüklerimiz denizden geldiğimizi söyledi. Çok rivayet var; ama...” diyor. Barak’ın kafası karışmış görünüyor; ama tarih, ‘deniz yoluyla’ geldiklerini söyleyen büyükleri doğruluyor. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşının kaybedilmesinden sonra Ermenilere toprak açmak için harekete geçen Rusya’nın özellikle Kafkasya’daki Türkmenleri tehcir ettiği ve onların bir kısmının Suriye’ye bir kısmının da Bekaa Vadisi’ne yerleştiği biliniyor.

■ Biz bin yıldır buradayız

Yrenin büyük Türkmen köylerinden Tıllıf’ta da, güvensizlikle içtenlik yan yana. Diğer Türkmen köylerinden uzakta, bir nehrin kıyısına kurulan ‘Küçük şam’ lakaplı Tıllıf’ın ‘içtenlikli’ yüzü; demirci şanim ve karısı Fediye. Yetim dedesine yakıştırılan ‘acıoğlan’ lakabını soyadı olarak taşıyan şanim, ‘Nereden geldiniz?’ sorusunu diğerleri gibi cevaplıyor: “Burada kimse bilmez nereden geldiğini.” Suriye Kürtlerinin yabancılarla evlenmeme prensibini hatırlatan şanim, biraz karamsar; “Biz çok karıştık, 50 yıl sonra bu topraklarda Türkçe konuşan kalmayacak.”

Humus’ta ğretmen adaylarına pedagoji dersi veren Abdullah Hacuk g serüvenlerini, tarih fakültesinin son sınıfında okutulan ‘Selçuklular’ adlı kitaptan öğrenmiş. Kitaba göre, Türkmenlerin Suriye serüveni bin yıl önce Selçuklular dönemiyle başlıyor. Türklerin bölgeye yerleşmeleri, Büyük Selçuklu Devleti’nin Gazneliler’le yaptığı Dandanakan Savaşı sonrasına rastlıyor. 1063 yılından itibaren, özellikle Halep, Lazkiye ve Asi Irmağı boyunca Hama, Humus ve şam bölgesine yerleşen Selçuklular şimdiki Türkmenlerin atası. 11. yüzyılda keşfedilen bu bereketli topraklar Osmanlı’nın çöküşüne kadar Türkmenlere vatan oluyor. Sultan 1. Selim’in, 1516 yılında Mercidabık’ta Memlukluları yenerek bugünkü Suriye topraklarını Osmanlılara bağladığını ve Türkmen köylerini, hac yolunu

koruyacak biçimde yerleştirdiğini hatırlatan Hacuk, “Bizim soyadımız da belki oradan geliyordur. Hacuk soyadı, Hacyükü’nün zamanla değişime uğramış hali.” diyor.

Abdullah Hacuk’un hac yolunu koruması gerekmiyor bugün; ancak, karayoluyla hacca giden Türkleri evinde misafir ederek dedelerinden miras görevi sürdürüyor. “Halid bin Velid türbesinin yanında, arabada yatan bir Türk aileyi misafir ettik. Döndükten sonra bir mektup gönderdiler. Balıkesir’in Sındırgı İlçesi’nde ‘Hacyükü’ isimli iki köy varmış. Ama gidip göremedik.” diyor.

Türkiye’de kaybolmuş akrabaları veya köyleri aramak için yollara düşmek, sadece Hacuk’un değil, çoğu Suriyeli Türkmenün hayâlini süslüyor. Kimi zaman da yanlış anlamaların oluşturduğu heyecan dalgası, Türkiye’den gelen bir konuğun beyanıyla hayâl kırıklığına dönüşüyor. Mesela, Kızhıl Köyü’ndeki Bekir ailesi, İstanbul’daki Bakırköy’ün, Bekirköy’le bir ilgisi olmadığını anlayınca epey üzölmüş.

Abdullah Hacuk’un bir dolu isteği var Türkiye’den. Balkanlar ve Ortadoğu’daki bütün Osmanlı yadigârları gibi o da, önünde yol açan bir ‘baba’ya ihtiyaç duyuyor; “Türkiye bize kimlik vermiyor, tamam. Biz burada kalak ve Türkmen dilini yaşatak, çok iyi; lâkin en azından gençlerimizi okutun. Humus’ta Fransa ve İngiltere’nin kültür merkezleri var. Türkiye’nin neden yok? Türkmenistan biraz yol açtı bize; ama yetmez. Ben bir vakıt zannettim ki, Türkiye hepimizi yığacak büyük bir millet olacağız. Bir lugat bir dil söylerik ne de olsa...” Hacuk’un Türkmençe’si Humus Türkmenlerinde rastladığımız en iyi Türkçe; ancak o daha ötesini düşlüyor; “Türkiye’de biraz kalsam, dilimi düzeltsen, sonra Türkmenlere Türkçe öğretsem.” Dil konusundaki hassasiyetine rağmen, çocuklarına Türkmençe öğretmek istemeyen anne-babalara hak veriyor. “Uşaklarım Türkmençe bilmez; çünkü eşim Arap. Dili ana öğretir. Ben çok istedim; uşaklarım gider, Türkiye’de okur, oradan gelin getirirler. Böylece hem kendileri hem de uşakları Türkmençe öğrenir; ama olmadı.”

Halep'te kunduracı Türkmenler

Şam'dan Halep'e kalkan otobüste, onlarla aynı dili konuştuğunuz için neredeyse 'akraba'lık ilân edecek üç-beş yolcu her zaman vardır. Bilete fazla para vermemeniz için uyarır, nereden gelip nereye gittiğinizi sorar, mola yerinde çay ısmarlamak ister ve nihayet Halep'e vardığınızda, "Anam, bacılarım güzel Türkmençe konuşur. Bize buyurun." derler. Şam'da bir kunduracıda çalışan ve hafta sonları ailesini ziyaret eden Ahmed Küçük onlardan biri. Halep'in meşhur Türkmen mahallesi 'Hülluk'ta, gelinler ve damatlar için açılmış her yeni yatak odasıyla büyüyen bir apartmanda yaşıyor. Ne kendileri ne de misafirleri için oturma odaları var; yazları hep birlikte terasta oturuyor, misafir geldiğinde odalarından fedakârlık yapıp geceyi terasta geçiriyorlar.

Evin reisi, sekiz çocuğun babası Abdurrahman Küçük, mahalle camiinin hem imamı hem müezzini. Anadolu'da kullanılan kelimeler onun da dilinde. "200 senedir buradayız. Türkiye'den geldik." Ahmed'in küçük kardeşi Velid; "Burada gençler pek okumaz, bileğimiz işlemezse aç kalırız." diyor. O da ağabeyi ve diğer Halepli Türkmenler gibi kunduracılık yapıyor. Aşağı ve yukarı olmak üzere ikiye ayrılan Hülluk Mahallesi'nde her evden en az iki kişi ayakkabı üretiyor.

■ Biz hep gelmenizi bekliyorduk

Kimi kunduracılar, küçük, loş atölyelerden çıkan ürünlerin iç ve dış piyasada rağbet görmesiyle markalaşma çabasına girmişler. Zekeriya Oun, adının baş harfi ve soyadını kullandığı 'Zoun' marka kışlık botları gösteriyor. Modeller, Türkiye fuarlarından geliyor. Senede bir iki defa Antalya ve İstanbul'a uğruyor, yenilikleri takip ediyorlar. 40 yıldır Halep'te yaşayan Zekeriya Usta'nın ailesi, Türkmenlerin, kunduracılığı ve terziliği kimseye kaptırmadığının tipik örneği; altı erkek kardeş kunduracı, bir kız kardeş terzi. Üstüne üstlük, ustanın iki oğlu da kundura işinde çalışıyor. Kunduracılığı Ermenilerden öğrenen Türkmenler, fabrikayı

andıran Hülluk Mahallesi'nden en fazla Rusya'ya ayakkabı gönderiyor; ama el emeği ve malzeme o kadar ucuz ki, çifti 2 dolardan satılan ayakkabı, üreticilerine mütevazı bir hayat vadedebiliyor ancak. Üstelik piyasa sadece altı ay hareketli olduğu için senenin yarısını hazır para yiyerek ya da sağda solda ufak işler kovalayarak geçirmek zorundalar. Babası, amcası, amca 'uşakları' ve erkek kardeşiyle kundura işinde çalışan Mehmet Bayram, "Türkiye'nin asgari ücreti, buranın en güzel maaşı. O parayla burada paşalar gibi geçiniriz." diyor. O da, 'birlikte yaşa, birlikte tüket' prensibini benimsemiş diğer Türkmenler gibi, sekiz ay önce evlendiği eşini, kız ve erkek kardeşlerin oturduğu kalabalık aile apartmanına getirmiş.

Humus'tan sonra, Halep, Türkiye'nin sınır ötesinde yaşayan bir şehri gibi. Evlerde ve sokakta Türkmençe konuşuluyor, düğünlerde Türkmen oyun havalarıyla halay çekiliyor ve Türkiye ziyaretleri aksatılmıyor. Kilit şehirler, Antep ve Kilis... Hemen her ailenin buralarda bir köyü ve yakın akrabaları var. İki ülkeyi ve yakın akrabaları birbirinden ayıran baş suçlu ise sınıra döşenen mayın. Hafız Esad'ın devlet başkanı olduğu 1970'e kadar bir taraftan diğerine rahatlıkla geçen Türkmenler'e ait hemen her hikâye, "Mayın döşenince bizimkiler bu tarafta kalmış." cümlesiyle şekilleniyor. Bu tarih, o ana kadar Türkiye'den kopmayacaklarını düşünen Suriye Türkmenleri için ilişkilerle birlikte umudun da kesildiği tarih. Şimdi, düğün, cenaze, hasta ziyareti, alışveriş ve bayram görüşmeleri için geçtikleri sınırda Türk askerinin muamelesinden çok hoşnutlar. Bayram ailesinin kadınları "Sizin askerler, bayram izdihamında hanımlara çok nazik davranıyor." diyor.

Humus Türkmenleri'nin 'Türkçe ne işimize yarayacak ki' düşüncesi, gündelik hayatta sanki ellerinden başka türlü gelmezmiş gibi Türkmençe konuşan Halepliler nezdinde hiç muteber değil. Onların akıcı Türkmençesine şaşkırmak, bir Maraşlı ya da Manisalıya 'Birader, Türkmençe'yi nasıl öğrendin?' diye sormak kadar anlamsız olur. Halepli Musa

Muhammed, “Dilimizin Türkiye Türkçesine yakın olduğunu söylerseniz haksızlık etmiş olursunuz.” diyor. “Yakın değil aynısı. Biz Halep’te saf Türkmençe konuşuruz, ekmeğe ekme, suya su deriz.” Bir daha dönmemiş

Kilis’in Alimantar Köyü’nden kalkıp Halep’te evlenen dedeleri sınıra mayın döşenince köyüne dönmemiş; ama Türkiye’ye rahatça girip çıktığı günlerin geri döneceği ümidini hep saklı tutmuş. Bir de şapkanın Suriye’deki köyüne kadar gelmesini beklemiş. Şapka takarsa, yeniden Türkiyeli olacağını zannediormuş. Torun Musa’ya göre, ‘dedesi iyi ki Halep’e yerleşmiş ve dönmeyi düşünmemiş.’ Bundan sonra da dönülmemeli. Vaktiyle Osmanlı Devleti sınırları içinde yer alan bir şehirde yaşıyorlar ne de olsa.

“Dönelim de, Türkiye devletinin sınırlarını küçültelim mi yani.” diyor Musa, “Biz soydaşlarıyız Türkiye’nin. Ankara’daki Türkler nasılsa biz de öyleyiz. İstersek gelir yerleşiriz oraya; ama burada yaşayalım. Sadece bizim için bir kolaylık olmalı.” Suriye Türkmenleri için ‘kolaylık’, Türkiye’ye giriş çıkışların rahat olması. Vize alırken problem çıkarmasınlar diyen de var, bizden hiç vize alınmasın diyen de... Bu taleplerin ve küçük sitemlerin arkasında, Türkiye’ye naz yapabilecekleri inancı var. “Biz burada oturup diyoruz ki, Türkiye bizim nüfusumuzu bilir, kaç kişiyiz, kimiz, nereliyiz.” diyen Musa Muhammed, zamanla hayal kırıklığına uğramış görünüyor: “Öyle zannediorduk yani.” Anadolu’dan çok daha önce Türkleştiğine inanılan Kuzey Suriye’de yoğunlaşan Türkmenlerin bütün azınlıklar gibi çoğalma eğiliminde olduğu söylenebilir. Halep’te birbirleriyle yarışırcasına çocuk doğuran kadınlar arasında dört çocuk bile ‘soyun kuruyacağı’ endişesine yol açabiliyor. Varlığını devam ettirmek isteyen Türkmenlerin ikinci politikası ise, tamamıyla şehre yerleşseler bile köylerdeki arazilerini Araplara satmayı reddetmeleri.

İstanbul ve Bursa’dan getirdiği kumaşları Halep’te satan Abdülkerim Rihavi, aşağı Hülluk Mahallesi’nin varlıklı

isimlerinden. Günün modasına uygun, kaliteli kumaşlar, sentetiğe mahkum Suriyeli kadınlar tarafından kapaşıllıyor. Türkiye'ye gide-gele 15 pasaport dolduran Rihavi, sadece para kazanmakla kalmamış, Suriye'de yaşayanların kayıtsız kalmayı tercih ettiğı 'dünya gerçeklerine' ilişkin kafa yormayı öğrenmiş. "Suriye de Müslüman, Türkiye de; ama aramıza sınır koymuşlar. Avrupa'da herkes rahatça dolaşıyor." diyen Rihavi, iki ülke arasındaki olumlu gelişmeleri de "Şimdi iki ülke gardaş gibi görükiy." cümlesiyle özetliyor. Çocukken ana-babasından Türkçe duyarak büyüyen ve kız kardeşleri bugün bile Arapça konuşamayan Rihavi, bombayı sonra patlatıyor; "Aslımız Arap bizim. Dedemin dedesi, Suriye'den Türkiye'ye göç etmiş. Bizimkiler mayın döşeninceye kadar bir orada bir burada gezmişler; ama sonunda babam burada, emmilerim orada kalmış." Rihavi örneğı, iki ülke arasındaki sınırın hiç de keskin olmadığını gösteriyor. Mardin ve Urfa'daki köylerinde ana dillerini konuşan Arapların akrabaları, Halep'te Türkmençe konuşuyor.

Türkiye sınırına yakın Halep köylerinde, Antep'ten yayın yapan radyolar dinleniyor ve Türk televizyonları uydu antenine ihtiyaç olmadan izlenebiliyor. Sınıra 3 kilometre uzaklıktaki Karaköprü'de askere gidene kadar Arapça öğrenemeyen gençler var. Köyün yaşlılarından Hacı Musa Kahya; "Biz iresmî Türkmenik. Türkmenin en koyusu bizik." diyor. Yaşlıların gözde dili hâlâ Osmanlıca. Osmanlı'nın Suriye topraklarından çekilirken kütüphanelerde bıraktığı kitapların çekirdek külahı olarak değerlendirildiğini söyleyen Hasan Kahya, boş vakitlerinde Osmanlıca 'Aşkın Gözü' kitabını okuyadursun, gençler Türkmençe okuma-yazmayı ilerletmeye kararlı. 17 yaşındaki Selva Kahya, Türkiye'ye yolu düşenlerden kişisel gelişim uzmanı Oğuz Saygın'ın kitaplarını istemiş. Arapça okumayı bilmiyor; ama Türkçesini kitap okuyacak kadar ilerletmiş.

■ Golan'ın sürgün Türkleri

Türkiye sınırını ve sınırdaki Türk bayrağını görebilen

Karaköprölüler, iki devlete de hem uzak hem yakın yaşıyor. Anadolu köylerinden bir köy sanki; ama Türkiye onlardan ne kadar haberdar? Arap topraklarında; ama o kültürden uzakta.. Kendilerine has bir 'mutluluk formülü' üretmişler aslında; "Karnımız nerede doyarsa orası şirin bize." Kendilerinden vergi bile istemeyen devlete de çok bağlılar.

Şam'da 'Kadem-Asâli' minibüsleri, yolcularını bir saat sonunda, şehrin kıyısına, Türkmenlerin Filistinli göçmenler ve Bedevilerle yaşadığı Kadem semtine bırakıyor. 1967 Suriye-İsrail savaşında, İsrail sınırındaki köylerinden sürülen Türkmenler, bu semti artık 'yurt' bellemiş olsalar da akılları fikirleri, şimdi Yahudilerin yaşadığı köylerinde. Hepsinin içinde bir ümit, İsrail geri adım atarsa, Golan tepelerindeki yeşil köylerine dönecekler. Yahudi yerleşimcilerin, köylere taşınabilir evler kondurması da beklentilerini güçlendiriyor. Sürgünde çocuk olanlar bugün yetişkin, o günün gençleri torun torba sahibi. İşin doğrusu, aradan geçen 38 yıla rağmen 'sonradan gelme' halini atamamışlar üzerlerinden. Mahallenin yerlisi Arap komşularının 'sürgün' aşağılamalarına bir de onlarla birlikte sürülen bedevilerden farklı olduklarını anlatma çabası eklenmiş. Evde yaptığı yoğurtları küçük bakkalında satan Hayat Bekirli, "Az uğraşmadık." diyor, "Önce bizi bedevi zannettiler. Baktılar ki, biz sac üzerinde katmer pişiriyoruz, deri tuluk içinde tereyağı yapıyoruz. Farklı olduğumuzu anladılar." Düzgün bir Türkçeyle konuşan Hayat'ı, en mutlu eden şey, Şam'da okuyan Türkiyeli öğrencilerin, "Bibi, yemeği, aynı annem gibi yaptın, aynı annem gibi konuştun." gibi cümleler kurması. "Kendimizi kopuk bir millet sanıyorduk." diyor, "Bir soyumuz var, aslımız var diye sevindik." Orta Anadolu'da kullanılan, 'kırkım vakti, tokaç, bir çala, böğür' gibi kelimeleri kullanan Hayat, kendini Türkiye'ye bağlayan sicimi sağlamlaştırmak ister gibi sürekli anlatıyor, bir yandan da iki aylık bebekken çıktığı ve hiç görmediği köyünün fotoğraflarını gösteriyor. Geride bıraktığı çok şey var Golan Türkmenlerinin. "İşte bak, tel var arkada, mayın var, hiç geçemeyiz oraya. Biz kaçma kaçtık, ölüm kaçımı.

Kızların başına iş gelir diye, namustan kaçtık. Bak, burada, sürgünden önce dikilen ağaçların meyvesini yiyoruz.”

Kendini ‘konar kalkar Yörük’ şeklinde tanımlayan Hayat, Kadem’in de her an ayaklarının altından kayacağını düşünüyor; “Evlerimizin tapusu yok. Tarlaları saklı saklı ev ettik oturuyoruz. Biz rahat değiliz aslında, başka yere göçün derlerse göçeriz.” Hayat, endişeli görünüyor; ama mahalleyi inşa ederken yaşadıkları serüven, kolay pes etmeyeceklerinin ispatı gibi. Sürgün sonrası toparlanma sürecinde kadınların rolü büyük. Yerlilerin ucuza verdikleri tarlalarda kurulan iki-üç katlı evlerin temelinde, kadınların dokuduğu kilimlerin parası yatıyor. Hayat’ın annesi Ayşe, “Kilim dokumak imdada yetişti, Araplar ip getirdi biz dokuduk. Erkeklerin kazandığı yememize içmemize anca yetiyordu.” diyor. O vakitler hemen her ev bir dokuma atölyesi gibi çalışıyormuş; ama evler yapıлып, çocuklar evlendirilince, tezgahlar bir kenara kaldırılmış. Fatma Ahmed, kilimden para kazanmaya devam eden tek kadın.

■ Türkiye bizi çağırarak zannettim

Kadem’i kuranlardan biri Faysal Durmuş. Sürgünden sonra, inşaat ustası babasıyla ördüğü evlere, akrabaları ve köylüleri yerleşmiş. Bir işçi gibi duvar örse de üniversitede matematik eğitimi almaktan geri durmayan Durmuş, şimdi evinde özel dersler vererek geçindiriyor ailesini; ama ders ücretleri Türkiye’ye kıyasla ucuz olunca, eşinin ve kızının şeker kamışından sabun bezleri dikmeye devam etmesi gerekiyor. Durmuş’un eşi Fatma, Hatay Türklerinden. Şapka Devrimi sırasında, “Ben bu şapkayı giymektense, denizde boğulurum daha iyi.” deyip kendini Suriye’ye atan babası, aynı nedenle kaçan Türklerin yanına, Şam’daki Kasiun Tepesi’ne yerleşmiş. Fatma, annesini görmek için gittiği Hatay ziyaretlerinde, Türkiye’ye yerleşme kararı alsa da, dönüşte vazgeçiyor. Şam, yoksullara kucak açan bir şehir, zenginlerin zekatı ve devletin yardımıyla gül gibi geçinip gidiyorlar.

Bir düzen kurmak için geç kaldığını düşünenler gitme arzusunu

kolayca bastırabiliyor; ancak Türkiye’de üniversite okuyan Türkmen gençlerin çoğu, Suriye’ye dönmek istemiyor. Ankara’da tıp eğitimi alan Muhammed Tab, yaz tatilini geçirmek için geldiği Kadem Mahallesi’ne daha eleştirel gözle bakıyor artık; “Buradaki halimize baksana. Millet sadece ekmek parası için çalışıyor, ölümü bekleyerek yaşıyor.” Türk kökenli olduğuna bakılmaksızın ‘yabancı’ damgası yemekten yakınan Muhammed, okuldaki MHP’li gençlerle iyi anlaşıyor. Üstelik, okulun ilk gününde hocasının isteğiyle çizdiği harita yüzünden neredeyse linç ediliyormuş. “Haritayı, ilkokuldan beri nasıl çiziyorsam öyle çizdim. Hatay, Suriye’de görünüyordu. Herkes üzerime yürüyünce öğretmen beni dışarı çıkardı.” Soyadının, ‘Türkiye Âşıklar Birliği’nin açılımı olduğunu söyleyecek kadar Türkiye’yi seven Muhammed Tab, “Sizin Türkmenlerle konuştuğunuzu duyunca, devletin bizimle ilgili araştırma yaptığını, sayımızı tespit etmek istediğini zannettim. Avrupa Birliği’nde nüfusun kalabalık olması önemliymiş, Türkiye, bizi çağırır belki diye ümitlendim.” diyor.

Kadem Mahallesi, Türkmenler için, ‘Colan’ ya da ‘Cevelan’ dedikleri Golan’ı ziyaret edebildikleri sürece güzel. 80’li yıllarda, eski evlerinin ne durumda olduğunu görmek için bölgeye gidenler, İsrail tarafında kalan köylerinin bir benzerini sınırın bu tarafında, hem de aynı isimle kurmuşlar. ‘Ayn Ayşa Cedid’ Köyü, sonuna eklenen ‘cedid’ yani ‘yeni’ kelimesiyle, sadece ‘bir köy’ olmanın çok ötesinde. Devletin verdiği taşlık araziye, ‘Burası yeşermez, boşuna uğraşmayın’ uyarılarına rağmen, üzüm bağları ve zeytin ağaçlarıyla donatan Türkmenler için bu köy; azmin sembolü. İsrail tarafında kalan eski Ayn Ayşa Köyü’nden 13 yaşında sürülüp Kadem Mahallesi’ne yerleşen Ceyş Musa, 18 yıl önce ikinci defa göçerek, yeni Ayn Ayşa Köyü’nü kurmuş. Gerekçesi çok anlaşılır; “Memleketimizin kokusu geliyor burnumuza.” 100 haneli köyün camisinde hem müezzin hem de hizmetli olarak çalışan Musa, köyü gelişigüzel kurmadıklarını söylüyor; “Eski köylülerimizle anlaştık. Herkes az toprak satın aldı ki, sayımız kalabalık olsun. Nüfusumuzun arttığını gören devlet de, mektep yaptı, yol yaptı, elektriği,

telefonu getirdi, su kuyusu açtı. Buna inkar gelmez şimdi.”

■ Cebel’de kaybolmuş Türkmenler

Köy, Şam sıcağından bunalan Kadem Türkmenleri için yayla işlevi görüyor. Evi olmayanlar akrabalarına ya da komşularına misafir oluyor. Özellikle cuma günleri, kalabalık gruplarla yola çıkan Türkmenler için piknik günü. İsrail sınırına yaklaştıkça beliren Birleşmiş Milletler’in kontrol noktası da, kimlik kontrolleri de Türkmenleri yıldırmıyor. Yabancıların bölgeye girişi konusunda ise hâlâ belirsizlik hâkim. Artık özel izne gerek olmadığı söylense de, Suriye makamlarından izin almadan yola çıkanlar kontrol noktasında minibüsten indiriliyor.

Suriye’ye Osmanlı zamanında ya da daha öncesinde yerleşen Türkmenlerden ayrı tutulması gereken Hatay Türkleri, Kasiyun dağının eteklerinde Şam’a nazır kurdukları evlerinde yoksul bir hayat sürüyor. 1950’lerde, şapka giymemek için Suriye’ye kaçmaları hem çocuklarını hem de torunlarını geri dönüşü olmayan bir yola sokmuş. Artık Suriye vatandaşı olsalar da ‘vatanım’ diye söz ettikleri Türkiye’ye pasaportla giren torunlar, dedelerinin günahına ortak olmaktan şikayetçi. Türk vatandaşlığını yeniden kazanabilmek için yıllardır mücadele eden ve tek ümidi Avrupa Birliği’nde gören Suriyeli Türkler, T.C Vatandaşlık Yasası’ndaki değişikliğin de kendilerine yansımadığını söylüyorlar. Geçen yıl Resmî Gazete’de yayımlanan karara göre, daha önce vatandaşlığı düşürülmüş olanlar, Türk eşle evli olmaları halinde vatandaşlık hakkı kazanabiliyorlardı. Şam’daki Türkiye Büyükelçiliği yetkililerinin aradan geçen bir yıla rağmen konudan haberdar olmadığını söyleyen Cebel (dağ) Türkleri, kendilerini ‘analı babalı yetim’ gibi görüyor; ancak hiçbir ülkeye ait olmayan Türklere kıyasla daha şanslı oldukları muhakkak.

Ne Suriye ne de Türkiye vatandaşı olan Ömer Hacıhasan, “Ben kaybolmuş bir adamım.” diyor. Babası 8 yaşındayken amcalarıyla birlikte Suriye’ye gelmiş ve bütün Hataylılar gibi Cebel

Kasiyun'a yerleşmiş; ancak evlenip çocuk sahibi olduktan sonra yaptığı ihmalkârlığın hem çocuklarının hem de torunlarının hayatını çıkmaza sokacağını fark etmemiş. Şam'da doğduğu için Suriye vatandaşlığını, anne-babası Türk nüfus cüzdanı taşıdığı için de Türkiye vatandaşlığını hak eden Ömer Hacıhasan, yaşı ilerlediği için Suriye kimliği alamıyor; ancak 10 yıl önce başvurduğu Türkiye'nin niçin kimlik vermediğini henüz bilmiyor. "Neden bu kadar uzun sürdü." diye soruyor, "Gerekli evrakları verdim, annemi babamı konsolosluğa götürdüm, niye alamadım?" Ona ait tek aidiyet belgesi Şam'da bir hastanede dünyaya geldiğini gösteren 'doğum belgesi'. Bu belgeyle üniversiteyi bitiren Hacıhasan, İngilizce öğretmenliğine kayıt yaptıracığı gün, durumunu şaşkınlıkla karşılayan görevlilere; "Ben böyle bir adamım, belleme dersiniz bellemeyiz, gider 'baba hasan (yankesici)' oluruz." demiş. Şam'da yaşayabilmek için yabancılar gibi ikamet yenilemek zorunda kalan Hacıhasan, Türkiye'ye çıkarken de geçici bir pasaport kullanıyor. Ancak haymatlos yani vatansız olduğunu gösteren bu pasaportla yurtdışına çıkmak deveye hendek atlatmaktan daha zor. Öncelikle ziyaret sebebini açıklaması ve Türkiye'den davet alması gerekiyor. Bu durumda davet eden kişinin de küçük bir sorgudan geçmesi gerekiyor. Ve nihayet onay verildiğinde sınırdaki şüpheli nazarlara da hazırlıklı olması gerekiyor. İki ülke arasındaki ilişkilerin bugünkü kadar sıcak olmadığı dönemde, PKK militanlarının haymatlos pasaportuyla Türkiye'ye giriş yapması, hakiki ve masum vatansızları da zan altında bırakmış. Ömer Hacıhasan, 45 yaşından sonra gelecek kimliği, kendisiyle aynı kaderi paylaşan üç çocuğu için istiyor. 0, özel kurslarda İngilizce öğretmenliği yaparak ailesini geçindirebildiği için şükrediyor; ancak henüz ilköğretim çağındaki çocuklarının da vatansız büyümesi ihtimali canını sıkıyor.

■ Bayır-Bucak Türkmenleri

Türkmenlerin, Türkiye sınırına yakın yaşadığı bir başka şehir Lazkiye. Hatay'ın Yayladağı İlçesi'ne 60 km uzaklıktaki bu

sahil şehri, Suriye'nin turizm cenneti; fakat Türkmenler, hiç de şaşırtıcı olmayacak biçimde şehrin kıyısında, fakir bir mahallede yaşıyor. Halep ile Antep arasındaki bağı bir benzeri, Lazkiye ile Yayladağı arasında var. Amcalar, teyzeler sınırın iki yakasına dağılmış. Hafız Esad dönemiyle katılaştıran sınır kuralları, döşenen mayınlar, iki tarafın da keyfini kaçırmış; ama bereket versin, kimse kimsenin izini kaybetmemiş. Bugün Yayladağı ve Lazkiye arasında gününbirlik dolmuş taksiler çalışıyor. Akraba ziyaretleri, iki taraf arasındaki ticareti de canlandırıyor. Yayladağı ile Bayır-Bucak bölgesi için bir elmanın iki yarısı denilebilir. Türk oymaklarını Lazkiye'ye yerleştiren Osmanlı, öyle stratejik davranmış ki, Tartus'dan Tarsus'a dek uzanan Nusayri yerleşimini, hem dağa hem de sahile yerleştirdiği Bayır-Bucak Türkleriyle bıçak gibi kesmiş.

Lazkiye Türkmenlerinden MHP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Şandır, Bayır-Bucak bölgesindeki 54 köy, iki nahiye ve Lazkiye şehir merkezindeki iki mahallede 250 bin Türkmenin yaşadığını söylüyor. 60 kilometre derinlikte 30-40 kilometre doğu-batı istikametinde uzayan Bayır-Bucak bölgesi ile Yayladağı arasında Arap yerleşimi bulunmuyor. Sınırın Lazkiye tarafında, Muhammed Emin'in köyü Yamadı, Hatay tarafında Yayladağlı Durmuş'un köyü Kızılçat var. Durmuş, on günde bir ticari taksiyle Lazkiye'ye gidiyor. Hem o taraftaki akrabalarını ziyaret ediyor hem de bagajına doldurduğu çay, şeker ve benzinle geçimini temin ediyor. Hududa mayın döşenene dek Türkiye tarafındaki tarlaları ekip biçmeye devam eden Muhammed Emin, 30 dönüm toprağından ümidi kesmiş değil. "Bizim devlet sizinkiyle anlaşacak bu konuda." diyor.

Lazkiye Türkmenleri için 'meşhur' sıfatını kullanmak abartı olmaz. Öyle ki, Suriye Türkmenlerini araştırmak isteyenler; sadece Bayır-Bucak Türkmenleriyle ilgili isimlere, derneklere ve kaynaklara ulaşabiliyor. Mehmet Şandır'ın Ankara'da kurduğu Bayır-Bucak Türkmenleri Derneği, Suriye'de yaşayan bütün Türklerle ilgileniyor. En önemli faaliyeti ise, Suriyeli

gençlere üniversite imkanı sağlaması. Her yıl 15-20 genç, 'Türk cumhuriyetleri ve toplulukları' arasındaki öğrenci değişimi anlaşmasına göre Türkiye'deki üniversitelere yerleştiriliyor. Ancak Suriye bir Türk cumhuriyeti ya da Türk topluluğu olmadığı için dernek, Suriyeli Türkmenleri getirmekte biraz zorlanıyor. Derneğin eğitim temsilcisi Ankara'da okuduktan sonra memleketine dönmeyen Bayır-Bucaklı gençlerden biri.

Suriye'deki ailesinin rahatsız edilmemesi için adını vermek istemeyen temsilci, 11 yıllık hasretinin yakın bir zamanda biteceğine inanıyor; çünkü Suriye ile Türkiye arasındaki olumlu gelişmeler bölgedeki Türkmenlerin de hayatını kolaylaştırdı. Yeni gelen öğrenciler yaz tatillerinde rahatlıkla ailelerinin yanına dönebiliyor artık. Ancak okulu bitirdikten sonra Suriye'ye dönmeyi isteyenlerin sayısı çok az. Türkiye, kasıtlı biçimde vatandaşlık şartlarını zorlaştırdığı halde dönmeyi hiç düşünmüyorlar. Eğitim temsilcisi "Kimseyi dönmeye zorlayamayız. Suriye'de iş imkanı özellikle Türkmenler için çok kısıtlı. Başka ülkelere gideceklerine Türkiye'de kalsınlar." diyor. Dernek kurulduğu 1996 yılından bu yana 100'ün üzerinde mezun vermiş. Mezun olanların büyük bölümü sırf gidişlerini ertelemek için master ya da doktora yapıyor.

İSMET BOZOĞLAN (*) : ELMACILIĞI GELİŞTİRDİLER

Biz, Türkmenlerin doğduğu topraklarda yaşamasını istiyoruz; ama bu zamana kadar Suriye'de rahat yüzü görmediler. Özellikle Türkiye sınırına yakın yaşayanlar, "Burası yol, burası orman." engelleriyle iç taraflara göç etmeye zorlandı. Yerlerini terk etmediler ve geçimlerini sağlamak için elmacılığı geliştirdiler. Elma, günümüzde Suriye'nin en önemli ihraç ürünü. 1991-92 yıllarında sınırdaki Türkmen yerleşim bölgelerini PKK kampı gibi göstermelerinin sebebi de yine, Türkmenleri iç bölgelere çekmekti. Biz o dönem olayın iç yüzünü bilmeyen Süleyman Demirel ile konuştuk ve müdahaleyi engelledik. Bana göre, Ermenileri azınlık kabul eden Suriye,

Bayır-Bucak Türkmenlerini de böyle görmeli. Arap kimliği taşımaları avantaj gibi görünüyor; ancak haksızlığa uğrayan Türkmenler uluslararası mahkemelere başvuramıyor, azınlıklara has okul imkanlarından yararlanamıyor.

(*) Kırıkhan Suriye Türkmenleri Tanıtma Yardımlaşma Derneği ve İskenderun Bayır-Bucak Türkmenleri Dayanışma Yardımlaşma Derneği kurucusu

MEHMET ŞANDIR (*) : TÜRKMEN POLİTİKAMIZ YOK

Bugün Suriye’de yaşayan bir buçuk milyon Türk’ün iki önemli meselesi var; sahipsiz kalmaları ve dillerini unutmaları. Sahipsizliğin getirdiği teslimiyet psikolojisi çok ciddi kültür erozyonuna sebep oldu. Türkiye, yeni dünya düzeninin tartışıldığı günümüzde, jeopolitiğinin verdiği avantajdan ve tarihinden kaynaklanan misyonundan yeterince faydalanamadı. Osmanlı sonrasında kurulan milli hükümetler yayılmacı bir dış politika takip etmemeyi genel bir politika olarak belirlediler ve dışarıdaki Türklerin varlığını kendi güçleri haline getiremediler. Bin yıl boyunca adalet içinde yönettiğimiz bu coğrafyaya yeniden huzur gelebilmesi için Türk’ün adaletinin yeniden kaim olması gerekir. Türkiye, bu misyonunu, emperyalizmin gereği olarak değil doğrudan huzur getirebilmek için küresel bir görev olarak ortaya koyabilirdi; ama yapmadı. Biz ısrarla şunu söylüyoruz; Türkiye’deki Arap asıllı bir Türk vatandaşı hangi haklara sahipse, Suriye’deki Türkmen asıllı bir Suriye vatandaşı aynı haklara sahip olmalıdır. Ama bunu bizim söylememiz değil Türk dış politikasının söylemesi lazım.

(*) MHP Genel Başkan Yardımcısı.

Taryhy makalalar